

COURSE «BANK AUDITING »

«БАНК АУДИТИ» ФАНИ

LECTURE #5

МАЪРУЗА №5

**AUDIT SIGNIFICANCE AND RISK IN BANK
AUDITING**

БАНК АУДИТИДА МУҲИМЛИК ВА РИСК

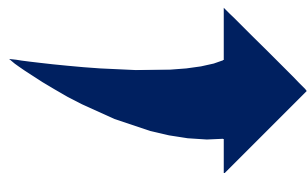
Rizaev N.K. - DSc

РИЗАЕВ Н.К – DSc

РЕЖА:

<https://kapital.kz/economic/77763/politika-ili-ekonomika-cto-vazhneye.html>

01

ITEM 01

Банк аудитида муҳимлик
даражасини аниқлаш

02

ITEM 02

Банк аудитида хатолар
таъсирини аниқлаш

03

ITEM 03

Аудит rischi ва унинг мақбул
тўплами

04

ITEM 04

Банк аудитида муҳимлик даражасини аниқлаш

https://www.norma.uz/novoe_v_zakonodatelstve/zakon_ob_auditorskoy_deyatelnosti_prinyat_v_novoy_redakcii

Муҳимлилик

Тижорат банкларининг фаолиятини аудит қилиш жараёнида **муҳимлик даражасини** белгилаб олиш асосий масалалардан бири ҳисобланади. Ушбу масалада

АХС да 315- Муҳим бузиб кўрсатишлар рискларини тадбиркорлик субъекти ва унинг муҳитини билиш асосида аниқлаш ва баҳолаш;

АХС 320 “Аудитни режалаштириш ва бажаришда муҳимлилик”;

АХС 330 “Баҳоланган рискларга жавобан аудиторнинг ҳаракатлари”.

МУҲИМЛИЛИК

<https://celes.club/21566-buhgalterskij-uchet-fon.html>

МУҲИМЛИЛИК ДАРАЖАСИ

АХС № 320-“Аудитни режалаштириш ва бажаришда муҳимлик” номли стандартда муҳимлик масаласига шундай таъриф берилган “Агар ахборотнинг тушириб колдирилиши ёки бузиб кўрсатилиши фойдаланувчиларнинг молиявий ҳисоботлар асосида қабул қилинадиган иқтисодий қарорига таъсир қиладиган бўлса, ушбу ахборот муҳим ҳисобланади”

МУҲИМЛИЛИК

<https://www.permexpertiza.ru/services/ekspertizy/analiz-finansovo-khozyaystvennoy-deyatelnosti-predpriyatiya/>

Муҳимлик тушунчаси деганда молиявий ҳисоботни бузишнинг энг юқори қиймати тушунилади, ундан бошлаб ана шу ҳисоботнинг малакали фойдаланувчиси унинг асосида тўғри хулосалар чиқариш ва тўғри қарорлар қабул қилишга қодир бўлмай қолади.

МУҲИМЛИЛИК ДАРАЖАСИ

МУҲИМЛИЛИК

МУҲИМЛИЛИК ДАРАЖАСИ

Муҳимлик даражасининг мутлақ қийматини аниқлашда аудитор тижорат банкининг аудит қилинадиган, бундан кейин молиявий ҳисоботнинг базавий кўрсаткичлари деб номланадиган ҳисоботи ишончилигини тавсифлайдиган энг муҳим кўрсаткичларни асос сифатида қабул қилиши керак.

МУҲИМЛИЛИК

МУҲИМЛИЛИК ДАРАЖАСИ

Барча жиддий муносабатларда молиявий ҳисоботнинг ишончилиги деганда молиявий ҳисобот кўрсаткичлари аниқлигининг шундай даражаси тушуниладики, бунда ушбу ҳисоботнинг малакали фойдаланувчиси унинг асосида **тўғри хулосалар** чиқариш ва тўғри қарорлар қабул қилишга қодир бўлади.

Ахборотнинг **жиддийлиги** унинг **хусусияти бўлиб**, уни ана шундай ахборотдан оқилона фойдаланувчининг қарорларига таъсир кўрсатади.

МУҲИМЛИЛИК

МУҲИМЛИЛИК ДАРАЖАСИ

Халқаро аудит стандартларига кўра муҳимликнинг қўлланиши учун ҳар бир алоҳида счёт бўйича йўл қўйиш мумкин бўлган хатонинг энг юқори миқдори тушунчасидан фойдаланилади.

Аудитор йўл қўйиш мумкин бўлган хатони режалаштирилаётган муҳимликдан пастроқ белгилаб, алоҳида счётлар бўйича тафовутлар (аниқланган ва аниқланмаган) миқдор муҳимлик даражасидан ошиб кетиши эҳтимолини камайтиради.

МУҲИМЛИЛИК

Ҳар бир аниқ счётни текшириш дастурини ишлаб чиқишда, энг аввало, танлов ҳажмини белгилашда йўл қўйиш мумкин бўлган хатонинг ҳажми ҳисобга олинади.

Йўл қўйиш мумкин бўлган хато режалаштирилаётган муҳимликнинг даражасига бевосита боғлиқ бўлиб, тижорат банкининг ички аудит томонидан муҳимлик даражасига қараб тахмин қилинади.

МУҲИМЛИЛИК ДАРАЖАСИ

Банк аудитида хатолар таъсирини аниқлаш

Хатолар таъсири:

Бироқ йўл қўйиш мумкин бўлган хатонинг энг юқори даражаси жуда кам бўлмаслиги лозим, чунки бу ички аудит томонидан бажариладиган аудиторлик амаллари ҳажмини асоссиз кўпайтиришга олиб келиши мумкин.

Аудитда муҳимлик даражасини аниқлашга бухгалтерия ахборотининг миқдорий ва сифат омиллари таъсир қилади.

Банк аудитида хатолар таъсирини аниқлаш

Хатолар таъсири:

Бунда бир ҳолатда хатонинг сифат жиҳатидан арзимаган миқдори ҳам миқдор жиҳатидан (муҳимликнинг белгиланган даражаси доирасида) муҳим бўлмаслиги,

лекин тижорат банкининг иқтисодий салоҳиятига салбий таъсир қилиши ҳамда банкнинг молиявий барқарорлигига, обрўсига путур етказиши мумкин.

Банк аудитида хатолар таъсирини аниқлаш

Хатолар таъсири:

Муҳимликни ҳисоблаш учун базани танлашда ташқи аудит молиявий ҳисоботнинг фойдаланувчилар учун алоҳида аҳамиятли бўлган ва айти пайтда тижорат банкининг ўзига хос хусусиятлари, мулкчилик шакли,

фаолият соҳаси ва кўлами, молиявий натижалар ва баланс таркиби (тузилиши) каби кўп омилларни ҳисобга оладиган кўрсаткичларини аниқлашдан иборат бўладиган бўлса, ички аудит жараёнида банк филиали даромадлилиги, ликвидлиги, унинг молиявий ҳолати ва бошқа омилларини аниқлашга эътибор қаратади.

Банк аудитида хатолар таъсирини аниқлаш

Хатолар таъсири:

Алоҳида ҳисоблаш йўли билан муҳимлик даражаси кўрсаткичи қўлланиб, баъзи счётларда хато бошқаларига нисбатан кўпроқ бўлишини, молиявий ҳисобот моддаларидаги эҳтимоли бўлган бузилишлар эса

турли йўналишларга тегишли бўлиши мумкинлигини ҳисобга олиш лозим. Бунда аудитор фақат ўзининг профессионал мулоҳазаларига асосланиши керак.

БАНК АУДИТИ:

Муҳимликни баҳолаш масалаларининг амалий аҳамияти ҳар бир ички аудит гуруҳи ва алоҳида аудитор томонидан кунлик баланс моддалари муҳимлик даражасини белгилашни тартибга соладиган ўз усули бўлишини талаб қилади.

Унда муҳимлик базасини танлашнинг ўзига хос хусусияти, сўм ёки фоизда муҳимлик мезони, ҳисоблаш тартиби, эҳтимол тутилган ўзгаришлар кўрсатилиши лозим.

**Банк филиалининг 2022 йил 27 март ҳолатига кунлик
баланс моддаларини муҳимлик билан риск даражасини
боғланиши (млн.сўм)**

T/p	Баланс моддалари	Суммаси	Муҳимлик даражаси (фоизда)	Аудиторлик риси суммаси
1.	Накд пуллар ва Марказий банк балансидаги пул маблағлари (Cash and balances with the CBU)	623 884	90	62 388,4
2.	Бошка банклардан олинадиган суммалар (Due from banks)	653 727	70	196 118,1
3.	Мижозларга кредитлар (Loans to customers)	2 684 678	85	402 701,7
4.	Сотиш учун мўлжалланган инвестициялар (Investments available-for- sale)	35 528	64	12 790,1

5.	Бошка активлар (Other assets)	47 453	87	6 168,9
6.	Бошка банкларга тўланадиган суммалар (Due to banks)	148 380	76	35 611,2
7.	Мижозларнинг счётлари (Customer accounts)	1 854 371	58	778 835,8
8.	Чет эл банкларидан олинган кредитлар (Loans from foreign banks)	934 630	74	243 003,8
9.	Бошка мажбуриятлар (Other borrowed funds)	563 952	69	17 655,1
10.	Таксимланмаган фойда (Retained earnings)	189 050	74	68 058,0

Банки ички аудитида аудиторлик rischi муҳимлик чегарасининг гуруҳланиши

Т/р	Аудиторлик riskининг муҳимлик чегаралари	Муҳимлик чегараларининг мазмуни
1.	Аудиторлик riskининг умумий аҳамияти	Risk қанча кўп бўлса, муҳимлик даражаси шунча кам белгиланади, бинобарин, танлов ҳажми ортади ва аудитни ўтказиш чоғида хато қилиш riskи камаяди.
2.	Модданинг мутлақ аҳамияти	Модданинг валютадаги улуши кўпайган тақдирда муҳимликнинг 8-10%ини ташкил қилувчи стандарт чегараси камаяди.
3.	Моддани текширишнинг талаб қилинган имконияти	Батафсилроқ текширишни талаб қилувчи счётлар бўйича муҳимликнинг стандарт чегараси пасаяди
4.	Моддани текширишга кетадиган вақтга режалаштириладиган меҳнат сарфи	Муҳимликнинг режалаштирилаётган чегараси қанча паст бўлса, текшириш ҳажми шунча кўп бўлади.

БАНК АУДИТИ:

Юқорида келтирилган омиллардан баъзилари қарама-қарши таъсир қилади (масалан, аудиторлик rischi даражаси ва меҳнат харажатлари ҳажми), шу сабабга кўра модда хатосининг режалаштирилаётган чегаралари аудитор тажрибаси ва билимидан фойдаланишига қарайди.

Шу усул билан ҳисобланган ҳисобот хатолари муҳимлигининг жами чегараси ички аудит фойдаланадиган ички стандартида белгиланган ҳажмдан ошмаслиги лозим.

БАНК АУДИТИ:

Муҳимлик даражасини белгилашнинг кўриб чиқилган усулларининг нуқсони муҳимлик даражаси билан риск ўртасидаги тескари қарамлик мавжудлиги фактини эътиборга олмасликдир: муҳимлик даражаси қанча юқори бўлса, умумий аудиторлик rischi шунча кам ва аксинча.

Ички аудит rischi ва унинг

мақбул тўплами

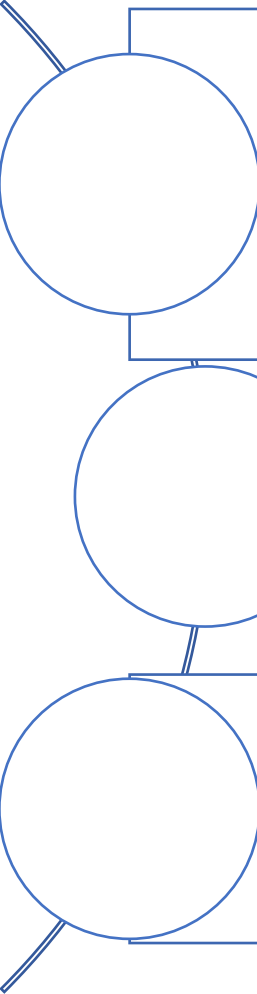

Тижорат банкларида аудиторлик рискларини ҳисоблаш ва уларга таъсир қилувчи омилларни аниқлаш масаласини кўришдан олдин, умуман, аудиторлик rischi тушунчасини билиш муҳим ҳисобланади.

АУДИТ РИСКИ

БАНК АУДИТИ РИСКИ

“Аудиторлик rischi” деганда аудитор томонидан молиявий ҳисобот жиддий калбакилаштирилганда, олинган аудиторлик далилларига мос келмайдиган аудиторлик хулосасини берганда пайдо бўладиган riskка айтилади.

Аудиторлик rischi куйдаги 3 та компонентдан иборат бўлади:

ажратиб бўлмайдиган risk

назорат rischi

топа олмаслик rischi.

Банкларда аудитор малака сертификатлари

Аудиторнинг малака сертификати (бундан буён матнда сертификат деб юритилади) аудиторнинг малакасини тасдиқлайдиган ва унга аудиторлик ташкилоти таркибида аудиторлик хизматларини кўрсатиш ҳуқуқини берадиган ҳужжатдир.

Karaliyev T. Fayzullaeva M. Bankovskiy audit.TMI. 2014.

$$DAR=IR*CR*DR$$

- DAR-Desired audit risk (аудиторлик рискининг мақбул тўплами)
 - IR-Internal risk(ички хўжалик риски)
 - CR-Control risk(назорат риски)
 - DR-Detection risk(хатоликни топа олмаслик риски)

(IR)-Ички хўжалик rischi

- Бу мазкур бухгалтерия счётида, баланс моддасида, бир турдаги хўжалик операциялари гуруҳида яхлитланганда банк ҳисоботида жиддий камчиликларнинг ички нзорат тизими воситаси ёрдамида аниқлангунга қадар ёки ички назорат умуман йўқ бўлганда аудитор томонидан субъектив тарзда аниқдаш эҳтимоли тушунилади.

(CR)назорат rischi

- Бу банкда мавжуд ва мунтазам қўлланилиб келаётган бухгалтерия ҳисоби тизими ва ички назорат тизими воситалари алоҳида-алоҳида ёки биргаликда жиддий аҳамиятга эга камчиликларни ўз вақтида аниқлай олмаслиги ва тузата олмаслиги эҳтимолининг аудитор томонидан субъектив тарзда аниқланган кўрсаткичидир

CR-Control risk(назорат риски)

- Банкнинг мавжуд ва мунтазам қўлланилиб келинаётган бухгалтерия ҳисоби тизими ва ички назорат тизими воситалари алоҳида-алоҳида ёки биргаликда жиддий аҳамиятга эга бўлган камчиликларни ўз вақтида аниқлай олмаслиги ва тузата олмаслиги эҳтимолининг аудитор томонидан субъектив тарзда аниқланган кўрсаткичидир. Ички назорат тизимининг ҳолати аудитор текширувининг муддати ва қийматига боғлиқ бўлади

DR-Detection risk(хатоликни топа олмаслик rischi)

- Хатолар ва молиявий ҳисоботдаги камчиликларни аниқланмаслик rischi-аудитор текширувда қўлланиладиган аудиторлик амалларини бухгалтерия ҳисоби ва молиявий ҳисоботда мавжуд бўлган хато ҳамда камчиликларни аниқлаш имкони йўқлиги эҳтимолидир.

2 гуруҳга бўлиш мумкин:

- 1. Таҳлилий риск
- 2. танлашдаги риск.

Таҳлилий риск

- Таҳлил амалалари бажарилганда жиддий хатоларга йўл қўйиш rischi. Бундай хатоларни аудитор кўриши мумкин, аммо жуда мураккаблиги ва махсус малакаси етишмаганлиги сабабли тушунмасдан ўтказиб юборади.

Танлашдаги риск

- Бу жиддий хато-камчиликларнинг назорат тестларини ўтказиш (танлаб олиш) ёки хўжалик операциясининг моҳиятини текшириш вақтида ҳам аниқлайолмаслик rischi.

$$DAR=IR*CR*DR$$

- Масалан

- $DAR=IR*CR*DR$

- $DAR=IR*CR*DR=80*70*8,9=$

- $DR=DAR/IR*CR=$

Банк риски

- $DAR = IR * CR * DR = 80 * 70 * 8,9 =$
 - $49840 / 10000 = 4,984 = 5\%$
- $DR = DAR / IR * CR = 5 / 80 * 70 = 8,9\%$

Ушбу аудиторлик riskининг компонентлари тегишли аудиторлик текширувларини амалга ошириш жараёнига таъсир килади ва аудит ишларини режалаштириш жараёнида ушбу компонентлар ҳисобга олиниши лозим. Шунингдек, аудит riskига куйидаги омиллар сезиларли даражада таъсир кўрсатади. Булар:

1. Аудит ахлоки (этикаси).
2. Жиддийлик.
3. Профессионал хизматдаги оғишишлар.
4. Аудит касбий малакавий талабларидаги савиялари.
5. Аудит далилларидаги ноаниқликлар.
6. Ички назоратдаги камчиликлар.
7. Режалаштиришдаги назардан четда қолган омиллар.

Топа олмаслик rischi аудитор томонидан субъектни равишда белгиланадиган, аудитор текширув давомида қўлайдиган аудиторлик русум-қоидалари бухгалтерия ҳисоби ва молиявий ҳисоботда ҳақиқатда мавжуд бўлган, алоҳида олганда ёки жами ҳолатда жиддий тусга эга бўлган хатолар ва бузилишларни топиш имконини бермаслиги эҳтимолидир.

Топа олмаслик rischi аудитор иш сифати кўрсаткичи бўлиб, аудитор малакаси ва аниқ аудиторлик текширувини ўтказиш хусусиятларига боғлиқдир.

Аудитор ажратиб бўлмайдиган ва назорат рискларини баҳолаш асосида ўз ишида йўл қўйиладиган топа олмаслик riskини белгилаши ва топа олмаслик riskини иложи борица камайтиришни ҳисобга олган ҳолда тегишли аудиторлик русум-қоидаларини режалаштириши шарт.

Топа олмаслик rischi билан ажратиб бўлмайдиган ва назорат рискларининг комбинацияланган даражаси ўртасида тескари алоқа мавжуд:

- агар топа олмаслик ва назорат рисклари юқори бўлса, аудиторлик rischi мақбул бўладиган паст даражага қадар аудиторлик riskини камайтириш учун етарлича паст бўлиши керак.

- агар ажратиб бўлмайдиган ва назорат рисклари паст бўлса, аудитор топа олмасликнинг анча юқори riskини белгилаши ва шу тарзда аудиторлик riskини мақбул бўладиган паст даражага камайтириши мумкин.

Топа олмаслик riskини пасайтириш учун аудитор қуйидагиларни бажариши шарт:

- қўлланилаётган аудиторлик русум-қоидаларини модификациялаб, улар миқдорини кўпайтиришни ва (ёки) улар моҳиятини ўзгартиришни назарда тутиш.
- текшириш вақти харажатларини кўпайтириш.
- аудиторлик танламалари ҳажмларини ошириш.

Аудиторлик фаолияти тўғрисидаги қонун.

Қонунчилик палатаси томонидан 2020 йил 10 ноябрда қабул қилинган Сенат томонидан 2021 йил 5 февралда маъқулланган(2021 йил 25 февраль, ЎРҚ-677-сон)

ФОЙДАЛАНИЛГАН АДАБИЁТЛАР:

1. Ibragimov A.K., Auditning xalqaro standartlari asosida tijorat banklarida ichki auditning tashkiliy asoslari. O'quv qo'llanma. – T.: Moliya. 2013. – 384 b.
2. Karaliyev T. Fayzullaeva M. Bankovskiy audit.TMI. 2014.
3. Yadgarova M., Qurbonov R. Bank auditi. Darslik. –T.: «IQTISOD-MOLIYA» 2019 y.
4. Tuychiyev A., Qo'ziyev I., Avloqulov A., Sherimbetov I., Avazov I. Audit. Darslik. – T.: “Iqtisod-Moliya”, 2019. – 530 b.
5. [Wally Smieliauskas](#), [Kate Bewley](#). Auditing: An International Approach Hardcover. McGraw-Hill Ryerson; 6 edition. 800 pages. 2014.
6. David O'Regan. International Auditing: Practical Resource Guide 1st Edition, Wiley; 1 edition, 312 pages. 2015.
7. Fayziyev Sh.N., Dusmuratov R.D., Karimov A.A., Qo'ziyev I.N., Avlokulov A.Z. Audit. Darslik. –T. OQTISOD-MOLIYA, 2015. -392 b.

ЭЪТИБОРИНГИЗ УЧУН
РАЎМАТ !

